

Civilsamhällets antirasistiska nätverks definition av rasism

Den här arbetsdefinitionen och bilagorna med exempel på rasism är framtagen under ett två år långt projekt med arbetsgrupper, workshops och en lång rad sakkunniga från civilsamhälle och akademi med expertis på rasism som drabbar olika grupper. Den är tänkt att vara ett stöd för personer och organisationer som arbetar mot rasism. Den är inte juridisk och inte heltäckande men syftar till att underlätta arbetet för att rasismen ska minska i samhället och världen i stort, såväl som inom våra organisationer och hos oss själva som individer. Den rasdiskriminering som blir konsekvensen av rasistiska idéer och strukturer är absolut förbjuden i internationell rätt, men det krävs mycket mer än lag för att på allvar göra upp med rasismen.

Hur går rasism till?

- Rasism delar in människor i olika "sorter", ofta kallade "raser", som tillskrivs olika nedärvda eller inneboende egenskaper. Ordet ras kan bytas ut mot bland annat kultur, etnicitet, folk eller religion men ändå fylla samma funktion.
- Rasism rangordnar de olika "sorterna" på en skala mellan mer och mindre värdefulla.
- Rasism hävdar att ordningen som skapats är "naturlig", trots att den inte är det.
- De som utpekats som sämre (utifrån den "sort" som de uppfattas tillhöra) utsätts för misstankar, ifrågasättanden, förtryck, diskriminering, exkludering, hån, hat, hot och våld.
- Institutionell eller strukturell rasism reproduceras genom kulturen i samhällen och i organisationer; bilder, ord, regelverk och normer utan att det finns någon enskild avsändare.
- Rasism kan vara en uttalad och medveten ideologi, men den kan också vara outtalad eller omedveten.

Vilka konsekvenser får rasism?

- Rasism formar och förändrar det sociala livet mellan människor genom att dela upp och rangordna.
- Rasism skapar en ojämlik fördelning av status, privilegier, resurser, rättigheter och möjligheter för människor utifrån den "sort" de sägs tillhöra.
- Rasism upprättar och bevarar denna ojämlikhet på individ-, grupp- och samhällsnivå.
- Genom rasism kan vissa grupper ta sig makt eller behålla makt på andras bekostnad.

Hur vill vi motverka rasismen?

- För att motverka rasismen räcker det inte att avstå från att agera rasistiskt, vi måste vara aktivt antirasistiska.
- Vi vill synliggöra, erkänna och protestera mot rasism, eftersom vi ser de orättvisor som beror på rasism som onaturliga och orimliga.
- Vi är övertygade om att ingen är immun mot att tänka och handla rasistiskt och om att alla kan lära sig att förstå mer om, och motverka, rasism

BILAGA 1: Biologisk rasism och kulturrasism

Forskningen visar att rasism är dynamiskt och föränderligt i tid och rum. Rasism är inget abstrakt problem, utan har en konkret inverkan på historien, samhället och människan. Rasism kan också anpassas efter lokala kontexter. Därför måste varje form av rasism hanteras på sina egna villkor. Varje form av rasism har specifika, historiskt formade stereotyper, attityder, strukturer och former av förtryck. Kulturrasism fungerar exempelvis inte likadant som biologisk rasism, men är likafullt rasism. De rasistiska uttrycken förändras också över tid och det är viktigt att se och följa rasismens utveckling. Olika rasistiska idéer existerar parallellt och oberoende av varandra. Personer och organisationer kan till exempel ta avstånd från en sorts rasism och samtidigt tänka och handla rasistiskt enligt en annan sorts rasism.

Biologisk rasism

Biologisk rasism utgår från att det skulle finnas olika biologiskt grundade mänskliga "raser" och att de som hör till en "ras" är på ett visst sätt eller kan vissa saker. Det kan exempelvis handla om att personlighetsdrag, intellekt, moral och kulturella beteenden ses som biologiskt ärftliga. Ofta medför detta att "raser" kan rankas som medfött överlägsna eller underlägsna andra. Med denna tro som utgångspunkt kan skillnaderna mellan mänskliga "raser" användas för att rättfärdiga diskriminering, förtryck och brott mot mänskligheten. Rasism som maktordning kan spåras tillbaka till 1400- och 1500-talet. De första rasismerna legitimerades genom teologi, sedan filologi och juridik. Biologiseringen av rasbegreppet var ett sent inslag i rasismens historia och slog igenom på slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Modern rasism i västvärlden innebär en hierarki av människor som rasifieras olika, där de som rasifieras som vita värderas högst. Den biologiska rasteorin lever kvar som föreställning och strukturer, även om den successivt fasats ut som både vetenskapligt och etiskt ohållbar efter andra världskriget. Rasismens idé om nedärvd skillnad mellan olika slags människor kom därefter att färdas i andra begrepp, som "kultur", "etnicitet" och "religion".

Kulturrasism

Kulturrasism har till stor del ersatt biologisk rasism. Kulturrasism kan också användas som omskrivning av biologisk rasism för att argumentera för att olika rasistiska företeelser och attityder inte är rasism då de drabbade "inte är en ras". Biologiskt finns inte raser, men på grund av rasism har ras blivit en social konstruktion som får verklig påverkan på människors livschanser. Kulturrasism är att göra en kultur eller religion till något som får samma funktion som att tala om raser: väl avgränsade enheter med skilda inneboende essenser. Kultur eller religion anses, liksom ras, prägla de människor som associeras dit och avgör deras sätt att vara i världen. Alltså att kultur eller religion är det viktigaste för att tala om vilken sorts människa vi har framför oss. Att koppla en person eller grupp till en viss kultur eller religion på ett sådant sätt att de inte längre uppfattas som självständiga, utan istället är passiva utövare och förmedlare av den, är kulturrasism.

Kulturrasism kan också innebära att förenkla kulturella eller religiösa uttryck, påstå att dessa uttryck är nödvändiga, inneboende delar av kulturen eller religionen, och göra dem till anklagelseakter mot kulturen eller religionen – och därmed mot alla som omfattas eller kan antas omfattas av denna identitet - som helhet.

BILAGA 2: Sex exempel på rasism mot särskilda grupper

Antimuslimsk rasism, antisemitism, antisamisk rasism, antiromsk rasism, afrofobi och rasism mot östasiater är några former av rasism som är vanliga i Sverige idag. Nedan förklarar vi kortfattat något om den historiska bakgrunden och vad som utmärker respektive form av rasism i Sverige idag.

Afrofobi

Centralt för afrofobi, som också kallas antisvart rasism, är socialt konstruerade föreställningar om "svarta rasegenskaper" och att svarta hamnar längst ner i en rashierarki, i ett tänkande och en praktik som utvecklades under den transatlantiska slavhandeln. Liksom andra rasistiska föreställningar och beteenden har afrofobi djupa historiska rötter i Sverige och också Sverige deltog i den transatlantiska slavhandeln. Moderna uttryck för afrofobi är till exempel polisiär rasprofilering, antisvarta skönhetsideal, rasbiologiska teorier om IQ-fördelning och systematisk diskriminering på arbetsmarknaden. Särskilt gäller detta unga svarta män utifrån stereotypen om svarta män som potentiella brottslingar och våldsvarkare. Det kan också handla om att övervakas och stoppas av butiksvakter och misstänkliggöras som potentiella snattare, om att tvingas legitimera sig extra ofta, och om att ifrågasättas när man går in i byggnader som förknippas med hög social status.

Antimuslimsk rasism

Även antimuslimsk rasism har en lång historia i Europa, som går tillbaka till korstågen och medeltida kristna bestämningar av muslimer som "Antikrists härskaror" eller "ondskans redskap på jorden". Med antimuslimsk rasism, ibland även benämnd islamofobi, avses socialt reproducerade fördomar om och aversioner mot muslimer och islam, samt handlingar och praktiker som angriper, exkluderar eller diskriminerar människor på basis av att de är eller antas vara muslimer eller associeras till islam. Enligt organisationen Näthatsgranskaren är antimuslimsk rasism den i särklass största källan till näthat i en svensk kontext idag. Några exempel på antimuslimsk rasism är föreställningar om att muslimer skulle vara fanatiska, krigiska, stå utanför moderniteten och ha en hemlig agenda att ta över Europa inifrån.

Antiromsk rasism

Likt den antisamiska rasismen har antiromsk rasism, som tidigare kallades antiziganism, förekommit i Sverige mycket länge. Antiromsk rasism innebär fördomar om, aversioner mot och exkludering av romer. Rasismen mot romer har i Sverige präglats av repressiva statliga åtgärder som ofta riktats även mot personer inom det så kallade resandefolket samt andra människor som stämplats med romska stereotyper och företeelser som förknippas med dessa, såsom en kringresande livsstil. Landsförvisning, inreseförbud, påtvingad assimilering och tvångssterilisering har varit några av de många antiromska lagar som funnits i Sverige. Man har försvårat för romer att bli bofasta och samtidigt försvårat för icke bofasta att försörja sig. Följden har blivit att många romer är särskilt ekonomiskt utsatta. Den kollektiva stämpling av romer som kriminella/asociala som gjordes i Nazityskland och bidrog till att romer deporterades och pekades ut för förintelse under andra världskriget återkommer inom den antiromska rasismen. Än idag förvägras romer rättigheter i Europa, såsom rätten till skolgång, arbete, bostäder och sjukvård, som är självklara för majoritetssamhället. Men också rätten till att bli betraktade som fullvärdiga medborgare i omvärldens ögon. Även i Sverige avslöjas i våra dagar olaglig registrering av romer.

Antisamisk rasism

Rasism mot samer är en av Sveriges äldsta former av rasism, som fortfarande förekommer. Den rasism och det förakt som samer blir utsatta för har kopplingar till rasistiska och koloniala strukturer, men kränkande kommentarer och särbehandling bottnar också i fördomar om samer och okunskap om samisk historia och kultur. Idag kan detta ta sig i uttryck i försvaret av den fortsatta koloniala exploateringen av samiska naturresurser och genom att samer blir utsatta för kränkande behandling, nedlåtande rasistiska kommentarer eller diskriminering samt hatbrott (inte minst mot renar).

Antisemitism

Antisemitism är en mycket gammal och komplex form av rasism som riktas såväl mot enskilda judar som mot judendomen som religion, och det som i vardagstal brukar kallas "det judiska folket". Antisemitismen omfattar, liksom den antimuslimska rasismen, ett mycket brett spektrum av fördomar, attityder och samhällsstrukturer, och genomsyrar mycket av Europas historia. Historiskt har kristendomen varit en viktig källa till hat mot judar, men om antisemitism tidigare motiverades med teologiska argument kom den i och med populariseringen av nationstanken under 1800-talet att frikopplas från religion så att en sekulär, påstått vetenskapligt förankrad antisemitism växer fram, ofta med inslag av biologisk rasism. En utveckling som tog sitt mest extrema uttryck i det nazistiska folk mordet på över sex miljoner judar under andra världskriget under Förintelsen. Nazisterna såg judarna som ett hot mot den "ariska rasens" överlevnad. Moderna uttryck för antisemitism är exempelvis teorier om en judisk världskonspiration. Hit räknas till exempel tanken att det var judar som stod bakom terrorattentatet mot World Trade Center i New York den 11 september 2001, liksom krigen i Irak och Afghanistan. Andra exempel är teorier om att judar styr medier och banker, eller att Förintelsen inte skulle ha ägt rum. En vanlig antisemitisk idé är att judar skulle vara ett främmande folk som inte hör hemma i landet där de bor.

Rasism mot östasiater

Rasism mot östasiater är en av de mindre uppmärksammande formerna av rasism i Sverige, som likafullt får stora konsekvenser för människor med asiatiskt utseende, namn eller liknande. Det handlar om starka stereotyper som exempelvis sexualisering av asiatiska kvinnor och avsexualisering av asiatiska män. Särskild pandemirelaterad rasism har riktats mot människor vars utseende kodats som östasiatiskt. Infantilisering, avhumanisering, förlöjligande av asiater och förlöjligande av människor med en asiatisk religion (dharmaridiculum) är också vanliga former av rasism mot personer som kodas som öst- och även sydostasiater. Schablonen har historiska rötter, från den stora immigrationsvågen till Amerika på 1800-talet liksom från tiden kring andra världskriget och Vietnamkriget. Rasism mot östasiater har även kommit till uttryck i en adoptionspraxis med bristande rättssäkerhet från länder i Asien.

Denna definition är framtagen inom ramen för projektet Civilsamhälle för öppenhet och inkludering där Forum – idéburna organisationer med social inriktning samarbetat med ett 20-tal antirasistiska civilsamhällesorganisationer och en mindre grupp sakkunniga inom de olika specifika formerna av rasism.

Definitionen är granskad av ett flertal sakkunniga utbildare och forskare.